

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA

RAPORT NR 11 Z BADAŃ JAKOŚCIOWYCH

ROLNICY POWYŻEJ 40 r.ż. BĘDĄCY WŁAŚCICIELAMI LUB WSPÓŁWŁAŚCICIELAMI GOSPODARSTW ROLNYCH O POWIERZCHNI 5-20ha

Raport z sesji fokusowej 15.11. 2007r.

Jedenasta sesja fokusowa rozpoczęła się o godz. 16.00 dnia 15.11.2007 roku. Do siedziby Arlegu zaproszono rolników powyżej 40 roku życia, będących właścicielami lub współwłaścicielami gospodarstw rolnych o powierzchni 5-20 ha. Głównym celem spotkania było ustalenie potrzeb edukacyjnych starszego pokolenia wsi. W spotkaniu wzięło udział 8 osób, głównie mieszkańcy wsi Wągrowno i okolicznych. Uczestnicy znali się wcześniej, dlatego atmosfera spotkania była przyjazna, a dialogi dynamiczne. Na spotkanie przybyli:

- p. Bogusława, Wągrowno, 14 ha
- p. Krzysiek, 17 ha Wągrowno, rolnikiem jest od 3 lat,
- p. Wanda, Wągrowno, 17 ha,
- p. Marianna, 6 ha, Wągrowno,
- p. Iza, 12 ha, Wągrowno,
- p. Zbyszek, 8 ha Koskowice,
- p. Zbyszek, 12,2, Strzałkowie,
- p. Romek, 18ha Kozice.

Głównymi celami spotkania było:

- określenie potrzeb edukacyjnych związanych z pracą w rolnictwie i poza rolnictwem
- diagnoza potrzeb związanych z podnoszeniem kwalifikacji
- określenie wsparcia spostrzeganego udzielanego przez osoby i instytucje w trudnych sytuacjach życiowych
- uzyskanie deklarowanej oceny szans powodzenia w rolnictwie ekologicznym
- uzyskanie deklarowanej oceny szans powodzenia w agroturystyce.

Jak już wspomniano, zasadniczym celem tej sesji była diagnoza potrzeb edukacyjnych i szkoleniowych wśród rolników. Postawiony cel to element kluczowy dla całego programu prowadzonego na rzecz osób odchodzących z rolnictwa. Uzyskanie odpowiedzi na poszczególne pytania badawcze to warunek skuteczności wdrażanych działań innowacyjnych w zakresie rozwoju zasobów ludzkich na polskiej wsi. Dlatego poniższe wnioski mają charakter nie tylko konsultacyjny, mogą być podstawą do dalszych badań i nowych programów finansujących wielofunkcyjny rozwój wsi.

Spotkanie rozpoczęło się od pytania, kto pomaga rolnikom w trudnych sytuacjach, na kogo mogą liczyć, kiedy w ich życiu dokonują się jakieś poważne zmiany. Pytanie miało charakter ogólny, jednak odpowiedzi ukazały warunki brzegowe podejmowania trudnych decyzji życiowych, m.in. takich, które wiążą się z rezygnacją z rolnictwa i przekwalifikowaniem. Uzyskane informacje z pewnością nie mogą służyć jako podstawa opisu wszystkich możliwych warunków, warto jednak skupić się na tych, które nasi respondenci wymienili najczęściej. Opisywane przez nich sytuacje życiowe dotyczyły głównie produkcji rolnej, kłopotów z limitami na mleko, hodowlą trzody chlewnej i innych spraw produkcyjnych. Sporadycznie i szczątkowo pojawiały się w tej sesji problemy osobiste uczestników, co należy tłumaczyć faktem, że większość uczestników zna się dość długo i dobrze. Jak sądzę, nie miało to większego znaczenia dla realizacji celów badawczych. Zgłaszane trudne sytuacje życiowe to przede wszystkim sytuacje zawodowe, bliskie zatem celom naszego projektu.

Opis trudnych sytuacji życiowych miał na celu ujawnienie sposobów i strategii działania, nastawienia do rozwiązywania problemów i ścieżek poszukiwania pomocy. Po odtworzeniu materiału empirycznego można odnieść ogólne wrażenie, że wypowiadający się rolnicy prezentują typ osób słabo orientujących się w zawiłościach prawno-administracyjnych. Nawet w sytuacjach im znanych (produkcja mleka) trudno jest im samodzielnie funkcjonować. *To jest niezrozumiałe, mętlik, kołomyja* – te określenia dotyczyły sytuacji, w której przekroczenie ustalonego limitu mleka wywołało

kary umowne. Nieumiejętność poruszania się po świecie umów finansowych, działania w systemie zorganizowanej i – niestety – zbiurokratyzowanej produkcji, to cecha naszych rolników. Odnoszą oni wrażenie, że „człowiek jest karany za to, że pracuje”, co z punktu widzenia psychologicznego jest bardziej racjonalizacją (subiektywnym usprawiedliwieniem) własnych błędów niż realnym ich powodem. Należy oczywiście pamiętać, że realizowane badania jakościowe stanowią raczej ilustrację niż potwierdzenie tez badawczych, zatem nie można wniosków takich jak powyższe generalizować na całą społeczność mieszkańców wsi.

Zgromadzeni w Arlegu rolnicy zawitości swojej produkcji tłumaczą regulacjami prawnymi Unii Europejskiej (*„Unia to tak porobiła”*) oraz brakiem pomocy ze strony instytucji wspomagających rolnictwo. Pragnęliby rozwiązań ogólnych (ceny gwarantowane, zapewnienie stabilnej pracy), a w pytaniach o strategię indywidualne zasłaniają się słabą kondycją finansową (*„ten, co ma 40 ha nie eksportuje, to ja mam eksportować?”*) lub obostrzeniami prawnymi (*„nie możemy rejestrować własnych produktów”*). Generalnie rolnicy czują się zostawieni sami sobie, choć w niektórych opiniach przebija optymizm jeśli chodzi o unijną pomoc finansową dla indywidualnych rolników. Ta sytuacja jest ważna, dlatego że przy zachęcaniu ludzi do podjęcia ważnych decyzji życiowych, należy im jednocześnie wpoić przekonanie, że otrzymają niezbędną pomoc i zabezpieczenie na wypadek braku sukcesu. Brak poczucia wsparcia może hamować mobilność zawodową.

Kiedy rozmowa potoczyła się w kierunku ewentualnego zarzucenia pracy w rolnictwie, nasi respondenci zgodnie stwierdzili, że w ich pokoleniu jest to raczej niemożliwe. W tej chwili jakoś udaje im się wiązać koniec z końcem, jednak *„musiałoby się dużo w rolnictwie zmienić, żeby ktoś chciał zostać na tej wsi”*. Sami nie widzą sensu życia w mieście, ale dzieci w rolnictwie zatrzymywać nie chcą. Cieszą się, gdy u swoich pociech obserwują przejawy zaradności życiowej i przedsiębiorczości, i takie postawy chcą wzmacniać: *„moja 13 letnia córka bardzo się ucieszyła, jak poszła na takie szkolenie, Oriflame, czy coś tam, dziewczyna ma 13 lat i już ma swoje pieniądze,*

bardzo przyjemna praca, mówi: tato, ja już nie muszę chodzić już z tobą po tych oborach”. Dla dzieci „wykształcenie nie rolnicze, jakieś takie pedagogiczne, bo to ciężko, żeby został prawnikiem albo lekarzem, to człowiek pieniędzy nie ma po prostu, takie właśnie studia, pedagogiczne, językowe, ja bym w tym kierunku szedł” albo „wykształcenie jakieś umysłowe, na pewno żeby nie zostały na wsi. Dlaczego? Żeby się nie napracowały tak za darmo, tak powiem prawdę, jak ja i mąż, po co ma pracować, przecież to nie ma normalnych warunków i tego, jakoś tak egzystować normalnie, po ludzku, absolutnie wykształcenie rolnicze”. Młodzież też nie chce zostawać na wsi, „bardziej liczą czy to się opłaca czy nie opłaca, i nie ma tam u nich polituj się, my tam jeszcze jesteśmy przywiązani, że to ojcowizna tego, żal jest, że ktoś tyle pracował, a młodzież już nie, jest niedziela, sobota wolna”. Różnice pokoleniowe na wsi wydają się być bardzo duże. Starsi nie chcą odchodzić, z różnych powodów, młodzi zaś w ogóle nie garną się do gospodarki.

Brak mobilności zawodowej starszych kobiet na wsi świetnie ilustruje wypowiedź jednej z uczestniczek: „szkolenia? Myśleć myślałam, ale coś konkretnego? Nie zastanawiałam się”. Fenomen „myślenia bez zastanawiania” to przede wszystkim opis sytuacji, w której istnieje mniej czy bardziej nasilona potrzeba zmiany (lub nawet silniej – społeczna norma zmiany), w ogóle jednak nie ukierunkowana. Zagospodarowanie tej przestrzeni jest głównym celem projektów dla osób z terenów wiejskich. Także w innych sesjach uczestnicy podkreślali konieczność stworzenia ukierunkowanej oferty dla osób po 45 roku życia. Dotychczasowe oferty, znane naszym respondentom, są już nieatrakcyjne i przebrzmiałe. Potrzeby edukacyjne, które próbowaliśmy w tej sesji wysondować, okazały się niezwykle nieokreślone. O ile w poprzednich sesjach również było to zauważalne, tym razem było to widać wyraźniej, ponieważ zestaw pytań miał pogłębić zagadnienie. Dociskani pytaniami szczegółowymi respondenci stwierdzali, że po prostu nie widzą wyjścia. Nie wiadomo, co 45-lątkom zaproponować.

Stosowane do tej pory kanały dotarcia również się wyczerpały; ulotki i ogłoszenia w gablocie informujące o ofercie szkoleniowej nie są wystarczająco motywujące. Według respondentów należy stosować zróżnicowane formy dotarcia do kandydatów, ale najlepiej by było: *„żeby przyjść osobiście do wsi i powiedzieć, bo naprawdę ludzie są zniechęceni, znaczy tacy, nie wiem jak to tłumaczyć: a może nie ja, może ktoś inny, a może to a może tamto, zawsze się jakiś pretekst znajdzie żeby nie, a jeśli rzeczywiście ktoś przyjdzie i jak to się mówi, obieca cud, to by się z 4-5 znalazło, to już jest jakiś sukces, prawda, już się jakiś kurs robi, coś takiego, mówię, bliżej, bliżej wsi po prostu”*. Obecność osób zatrudnianych w ramach projektów, przedstawiających założenia i działania tych projektów mieszkańcom wsi, spotkania grupowe, to byłaby zdaniem uczestników skuteczna forma komunikacji z beneficjentami. Aktywizacja z zewnątrz lub za pomocą pokazywania udanych karier zawodowych poza rolnictwem to dwie najważniejsze formy podnoszenia skuteczności w rekrutacji do szkoleń odbywanych w ramach przekwalifikowania. Podstawową rekomendacją z niniejszego spotkania jest zatem postulat szerszego stosowania pozytywnych przykładów w ofercie szkoleniowej (być może jako element wprowadzający tak w ofercie, jak i cyklu szkoleń). Nie ulega wątpliwości, że takich dobrych przykładów wieś potrzebuje.

Ostatni element rozmowy z uczestnikami spotkania opierał się na próbie oceny szans powodzenia działalności na obszarze rolnictwa ekologicznego i agroturystyki jako alternatywnych form dla produkcji typowo rolniczej. Uczestnicy wyrazili zainteresowanie tymi formami działalności, od razu jednak podkreślali ogromne ich zdaniem utrudnienia i bariery (certyfikaty, kontrole, brak systemu zbytu). Jednocześnie ujawniali brak elementarnej wiedzy: wielu jest przekonanych, że w rolnictwie ekologicznym nie można stosować oprysków i przeraża ich walka z chwastami; dlatego produkcję ekologiczną postrzegają jako bardziej pracochłonną niż tradycyjną. Pogłębienie wiedzy rolników w tym zakresie jest konieczne, jeśli ma być to realna podstawa dla zmiany społecznej. Rolnicy również to widzą, jeden z nich mówi: *„raz, że jest za mało informacji, dwa że za bardzo straszą, nie wiem o co chodzi, odradzali*

kategorycznie i dzieci zrezygnowały, teraz chyba nie żałują, bo mają pracę”. Inna uczestniczka na pytanie, czy chętnie spróbowałaby wejść w produkcję ekologiczną stwierdza: „*jakiś % - można spróbować, o ile byłby zbyt, ciężko złapać klienta, ale bym spróbowała, ale człowiek jest zielony w tym temacie, żeby ktoś doradził, uzyskanie certyfikatów i zbytu, bo myślę że jest już zapotrzebowanie na to, może nie na tony, ale ludzie już się tym interesują*”. Tak czy inaczej, wszyscy wiedzą, że „*trzeba dużo rozmawiać, o tym się mało mówi, w programach rolniczych trochę, trzeba do ludzi wyjść i ich przekonywać, bo człowiekowi to się nie chce ruszyć*”. Gnuśni czy niedoinformowani – z pewnością można temu zaradzić poprzez szereg spotkań i rozmów. W agroturystyce uczestnicy znają przykłady osób, które mimo inwestycji, nie osiągały obrotu z powodu braku gości. Tu klucz do sukcesu zdaniem uczestników tkwi w pomocy przy obsłudze promocyjno-marketingowej dla takich gospodarstw. Niewątpliwie takie potrzeby można zaspokoić dzięki szkoleniom z tego zakresu lub poprzez oferowanie im usług dobrych specjalistów. Z tych ostatnich właściciele gospodarstw nie korzystają, być może nie wiedzą gdzie ich znaleźć lub też sądzą, że są to usługi zbyt drogie.

TOP LINES – główne wyniki

W wypowiedziach zgromadzeni rolnicy prezentują się jako typ osób słabo orientujących się w zawiłościach prawno-administracyjnych. W sytuacjach trudnych, na przykład związanych z przekwalifikowaniem się mogą w tym obszarze odczuwać największe braki.

Przy zachęcaniu ludzi do podjęcia ważnych decyzji życiowych, należy im jednocześnie wpoić przekonanie, że otrzymają niezbędną pomoc i zabezpieczenie na wypadek braku sukcesu. Można uznać to za jeden z ważniejszych elementów strategii działań dla osób odchodzących z rolnictwa.

Respondenci zgodnie stwierdzili, że w ich pokoleniu całkowite zarzucenie działalności rolniczej jest raczej niemożliwe. W tej chwili jakoś udaje im się wiązać koniec z końcem, jednak „*musiałoby się dużo w rolnictwie zmienić, żeby ktoś chciał zostać na tej wsi*”.

Dla swoich dzieci oczekują wykształcenia wyższego, ale zdecydowanie pozarolniczego.

W badaniu uzyskano ilustrację sytuacji, w której istnieje wśród rolników mniej czy bardziej nasilona potrzeba zmiany, w ogóle jednak nie ukierunkowana. Potrzeby edukacyjne są bardzo nieokreślone i rozmyte. Odnosi się wrażenie, że to pokolenie już tylko czeka na emeryturę.

Aktywizacja z zewnątrz lub za pomocą pokazywania przykładów udanych karier zawodowych poza rolnictwem to dwie najważniejsze formy podnoszenia skuteczności w rekrutacji do szkoleń odbywanych w ramach przekwalifikowania.

Zgromadzeni uczestnicy postrzegają produkcję ekologiczną jako bardziej pracochłonną niż tradycyjną. Pogłębienie wiedzy rolników w zakresie produkcji ekologicznej jest konieczne, jeśli ma być to realna podstawa dla zmiany społecznej.

W agroturystyce uczestnicy znają przykłady osób, które mimo inwestycji, nie osiągały obrotu z powodu braku gości. Tu klucz do sukcesu zdaniem uczestników tkwi w pomocy przy obsłudze promocyjno-marketingowej dla takich gospodarstw. Jak na razie właściciele takich gospodarstw wcale nie korzystają z usług specjalistów w tym zakresie.

ZAŁĄCZNIK NR 1 – SCENARIUSZ

Cele:

- określenie potrzeb edukacyjnych związanych z pracą w rolnictwie i poza rolnictwem
- potrzeby związane z podnoszeniem kwalifikacji
- ocena warunków stwarzanych przez gminę w zakresie zdobywania wiedzy poprzez
- potrzeby związane z trudnymi sytuacjami życiowymi
- deklarowana ocena szans w rolnictwie ekologicznym - czego brakuje by taką działalność podjąć?
- deklarowana ocena szans w agroturystyce

TOPIC GUIDE

Lp.	Etap	Uwagi i notatki
1.	Powitanie, przedstawienie uczestników i założeń spotkania /5 min/.	
2.	<p>Rozgrzewka: trudne sytuacje życiowe /15 min/ CEL: określenie potrzeb i rodzaju poszukiwanego wsparcia związanego z trudnymi sytuacjami życiowymi.</p> <p>- <i>Przedstawię Państwu krótką listę trudnych sytuacji życiowych. Czy w ciągu ostatnich - powiedzmy trzech lat - któraś z tych sytuacji dotyczyła kogoś z Państwa?</i></p> <p>- <i>utrata pracy przez uczestnika / członka rodziny</i></p> <p>- <i>zmiana pracy przez uczestnika / członka rodziny</i></p> <p>- <i>podjęcie nauki przez dziecko – ukierunkowanie przyszłości edukacyjnej dziecka</i></p> <p>- <i>zmiana produkcji rolnej</i></p> <p>- <i>problemy prawne, finansowe, kadrowe i infrastrukturalne w przypadku zmiany pracy/produkcji?</i></p> <p>Do osób wypowiadających się kierować pytania:</p> <p>- <i>Na czyją pomoc mógł Pan wtedy liczyć?</i></p> <p>- <i>Kto pomógł najbardziej? Osoba (osoby) czy jakaś</i></p>	

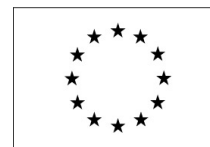
OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE 9

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

	<p><i>instytucja?</i> <i>- Na czym ta pomoc polegała?</i></p>	
3.	<p>Określenie potrzeb związanych z podnoszeniem wykształcenia (30 min) CEL: a/ ma – nie ma – dlaczego b/ ocena możliwości podnoszenia poziomu wykształcenia c/ deklarowany poziom wykształcenia (do osiągnięcia przez respondenta)</p> <p>- Czy chciałby się Pan (Pani) obecnie dokształcać? - W jakim zakresie, kierunku? Dlaczego? - Czy obecnie byłoby możliwe podnoszenie poziomu wykształcenia w pańskim przypadku? Dlaczego? - Jaki poziom wykształcenia chciałby Pan (Pani) ostatecznie osiągnąć? - A jakiego poziomu wykształcenia chciałby Pan dla swoich dzieci?</p>	<p>To pytania zadać wszystkim, wysondować czy poszukuje wiedzy rolniczej czy pozarolniczej</p>
4.	<p>Deklarowane formy doskonalenia zawodowego 20 min.</p> <ul style="list-style-type: none"> - na kursach, szkoleniach - organizowanie spotkań, wykładów, - przekazywanie materiałów informacyjnych - spotkania w Ośrodku Doradztwa Rolniczego - nauka w szkole, lub innych placówkach edukacyjnych - przy pomocy komputera, Internetu, - prenumerata fachowych czasopism, - pod kierunkiem doradcy, - korzystanie z programów RTV, - inny sposób, jaki? /20 min./ <p>- Która z wyczytanych form doskonalenia zawodowego i podnoszenia kwalifikacji w kierunku (kierunkach) przez Pana (Panią) wymienionych byłaby według Pani najlepsza w Pani przypadku? - Dlaczego? - Czy mają Państwo może jakiś inny pomysł na dobrą formę zaspokajania potrzeb na wiedzę mieszkańców wsi?</p>	
5	<p>Deklarowana ocena szans w rolnictwie ekologicznym 15 nim.</p> <ul style="list-style-type: none"> - czego brakuje by taką działalność podjąć? - uwarunkowania - rodzaj poszukiwanej pomocy <p>- Czy w obecnej sytuacji byłby Pan (Pani) przynajmniej jakąś część produkcji przekształcić na produkcję ekologiczną?</p>	

OSOBY ODCHODZĄCE Z ROLNICTWA – BADANIA ILOŚCIOWE I JAKOŚCIOWE 10

Działanie 2.1 Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy i możliwości kształcenia ustawicznego w regionie

	<ul style="list-style-type: none"> - Dlaczego? - Jaką pomoc ewentualnie chciałby Pan (Pani) otrzymać, gdyby się Pan zdecydował? 	
6	<p>Deklarowana ocena szans w agroturystyce /15 min. / czego brakuje by taką działalność podjąć?</p> <ul style="list-style-type: none"> - uwarunkowania - rodzaj poszukiwanej pomocy <p>- Czy w obecnej sytuacji zdecydował(a) by się Pan (Pani) założyć działalność agroturystyczną?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dlaczego? - Jaką pomoc ewentualnie chciałby Pan (Pani) otrzymać, gdyby się Pan zdecydował? 	